

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGI

SAMARQAND VILOYATI XALQ TA'LIMI XODIMLARINI QAYTA
TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI OSHIRISH HUDUDiy
MARKAZI

ANIQ VA TABIIY FANLAR METODIKASI KAFEDRASI

SAMYAYEV ANVAR KADIROVICH

**GEOGRAFIYA DARSLARIDA QO'SHIMCHA ADABIYOTLARDAN
FOYDALANISH METODIKASI
("Dunyoning yetti mo'jizasi" misolida)**

*(umumta'lim maktablarining geografiya fani o'qituvchilari uchun
uslubiy ko'rsatma)*

SAMARQAND – 2020

A.K.Samyayev – Geografiya darslarida qo’shimcha adabiyotlardan foydalanish metodikasi (“Dunyoning yetti mo’jizasi” misolida) –Samarqand, 2020. 30 – bet.

Ushbu uslubiy ko’rsatmada umumta’lim maktablarining geografiya fanlarini o’qitishda o’quvchilarda fanga bo’lgan qiziqishlarini orttirish hamda fanga oid qo’shimcha ma’lumotlarni olishga doir metodik tavsiyalar berilgan. Ko’rsatma umumta’lim maktablarining geografiya fani o’qituvchilariga mo’ljallangan.

Mas’ul muharrir: **J.Eshquvatov** – Ilg’or tajriba va xalqaro hamkorlik, ilmiy-axborot tadqiqotlar bo’limi boshlig’i

Taqrizchilar: **M.R. Usmonov** – SamDU iqtisodiy va ijtimoiy geografiya kafedrasida dotsenti

N.A.Yunusova- Samarqand viloyati XTXQTMO hududiy markazi “Aniq va tabiiy fanlar metodikasi” kafedra o’qituvchisi

Ushbu uslubiy ko’rsatma Samarqand viloyati xalq ta’limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi Ilmiy Kengashining 2020 yil “__” iyun __ sonli qaroriga binoan nashrga tavsiya etilgan.

So'z boshi

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida geografiya ta'limining maqsadi uning fan-texnika taraqqiyotida, ishlab chiqarish sohasida va kundalik hayotda tutgan o'rni bilan belgilanadi. Maktabda geografiya o'qitish va ta'limning umumiy maqsadlariga xizmat qilishi, ya'ni o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashi, mantiqiy tafakkur qila olish qobiliyati, aqliy rivojlanishi, o'z-o'zini anglash salohiyatini shakllantirishi va o'stirishi, ularda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni tarkib toptirishi hamda ijtimoiy hayotlari va ta'lim olishni davom ettirishlari uchun zarur bo'lgan bilimlarni egallashi lozim.

Shu bilan birga fanning asosiy vazifasi tabiat va undagi hodisalar, atrofimizdagi olamga nisbatan ijobiy tuyg'ularni shakllantirish, tabiatni qadrlash, muhofaza qilish, o'lka tabiatiga muhabbat hissini uyg'otish, nazariy olgan bilimlarini amalda qo'llash mahoratini, Yer haqidagi ilmiy dunyoqarashlarini shakllantirish, tabiiy, ijtimoiy-iqtisodiy bilimlarni tarkib toptirish, dunyo davlatlari va turli regionlardagi jamiyat va tabiatni o'zaro bog'liqligi, geografik ob'ekt, jarayon va hodisalar haqidagi bilim va tushunchalar bilan qurollantirish, geografik madaniyatni tarbiyalash, Yer yuzining tabiiy manzarasi, tabiatdan oqilona foydalanish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, aholi turmush darajasini ko'tarish, atrof-muhit holatini yaxshilash vositalari va usullari haqida mantiqiy fikrlashga o'rgatishdan iboratdir. Bugungi kunda mustaqil taraqqiyot yo'lidan borayotgan mamlakatimizning uzluksiz ta'lim tizimini isloh qilish va takomillashtirish, yangi sifat bosqichiga ko'tarish, unga ilg'or pedagogic axborot texnologiyalarni joriy qilish, xamda ta'lim samaradorligini oshirish davlat siyosati darajasiga ko'tarildi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 6 apreldagi 187-sonli qaroriga muvofiq kompetensiyaviy yondoshuvga asoslangan yangi DTS da ham asosiy vazifa jismonan sog'lom, ruhan va aqliy rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, maktabda egallagan nazariy bilimlarni kundalik hayotda qo'llay oladigan ijtimoiy faol va komil insonni tarbiyalashga qaratilgan. Ushbu uslubiy ko'rsatmada darslarni yanada qiziqarli o'tilishida qo'shimcha adabiyotlarning o'rni va ahamiyati haqida so'z yuritilgan.

Darslarning samaradorligini oshirishda qo'shimcha adabiyotlarning o'rni va ahamiyati

Darslarning sifatli va qiziqarli o'tishda mavzuga oid qo'shimcha ma'lumotlar, jadvallar, rasmlar, adabiyotlar va OAV ining ham ahamiyati katta. Masalan maktablarning 5-sinf geografiya darsligida O'rta Osiyolik olim Nosir Hisravning ikki sayohati 7 yil davom etgani va u ushbu sayohatlarda 15 ming kilometr yo'l bosganini, hamda "Safarnoma" asarini yozgani haqida qisqacha ma'lumot berilgan. Bu ma'lumotlarga qo'shimcha qilib, Xamidulla Xasanovning " Sayyoh olimlar " nomli asaridagi ma'lumotlardan foydalanilsa, maqsadga muvofiqdir. Nosir Hisrav 1004 yilda Balx shahri yaqinidagi Qabodiyon qishlog'ida tavallud topgan. Dastlabki ta'limni qishlog'ida olgan. Bir necha yil Balxda yashagan. So'ng Marv (hozirgi Turkmanistondagi Mari shahri) ga ko'chib o'tgan va davlat xizmatida bo'lgan. Nosir Hisrav o'z zamonasining yetuk kishilaridan biri bo'lgan. Nosir Hisrav 1046 yil bahorida Arabiston safariga jo'nagan. Mazkur sayohat Marvdan boshlanib, Eronning shimoliy qismi, Armaniston Turkiya janubi, Arabistonning Makka va Madina shaharlari, Livan va hozirgi Isroil yerlaridan o'tib Misrgacha davom etgan. Nosir Xisrav Misrdan hozirgi Tunis hududiga ham sayohat qilgan.1052 yilda olim tuyalar karvoni bilan Afrika shimolidagi cho'lni kesib o'tib, Qizil dengiz orqali yana Arabistonga qaytadi. So'ngra Makka orqali Iroqning Basra shahriga yetib keladi. Nosir Hisrav Basradan Eronning Obodon bandargohigacha kemada borgan va u yerdan tuya karvoni bilan butun Markaziy Eron orqali o'tib, 1053 yilda Balx shahriga qaytib kelgan. Olim sayohatlari davomida ko'plab mashaqqatlarni boshidan kechirgan. Shu va shunga o'xshash ma'lumotlardan foydalanilsa, o'quvchilar olimning yurgan yo'llarini yozuvsiz xaritaga tushirsalar, dars shubhasiz qiziqarli va maroqli bo'ladi.

Umumta'lim maktablarining yuqori sinf o'quvchilari geografiya darslarida qo'shimcha adabiyot sifatida " Dunyoning yetti mo'jizasi " ma'lumotlaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Dunyo mo'jizalari shartli ravishda qadimgi va yangi dunyo mo'jizalariga bo'linadi. Qadimgi dunyoning yetti mo'jizasidan faqatgina Misr ehromlari – Giza piramidasi bugungi kungacha yetib kelgan.

9- sinf geografiya darsligida " Misr Arab Respublikasi " mavzusini o'qitishda qo'shimcha adabiyot sifatida Misr ehromlari – Giza

piramidalari haqidagi ma'lumotlardan foydalansa bo'ladi. "Dunyoda hamma narsa vaqtdan qo'rqadi, vaqt esa ehromlardan". Ha, inson zoti azal-azaldan qo'li bilan mo'jizalar yaratishga qiziqib, intilib kelgan. Odamzot tabiyatdagi ushbu xohish-istak samarasi o'laroq, aqlni lol qoldiruvchi ulkan inshootlar barpo etdi. Mana, oradan nech-necha asrlar o'tdi, ammo inson aql-zakovati ila bunyod bo'lgan bu inshootlar hali-hanuz taravatiyu mahobatini yo'qotgan emas. O'z davrining mashhur kishilari Aleksandr Makedonskiy, Yuliy Sezar kabi sarkardalar piramidalarni ko'rib o'z hayratini yashirmaganlar.

E'tiboringizni ehromlar haqidagi quyidagi faktlarga qaratmoqchimiz:

- Ehromlar har biri 2- 20 tonna og'irlikdagi toshlardan barpo etilgan. Bu toshlar esa yuzlarcha kilometr uzoq masofalardan keltirilgan.

- Piramida kimning nomiga qurilgan bo'lsa, uning mumiyasi turgan xonaga yilda 2 marotaba quyosh kiradi, tug'ilgan kuni va taxtga chiqqan kuni.

- Mumiyalarda radioaktiv modda bo'lganligi sababli ularni birinchi bor topgan 12 olim rak kasalligidan vafot etgan.

- Piramidalar ichida ultraovoz, radar, sonar kabi jihozlar ishlamaydi.

- Kirli suv piramida ichida bir necha kun qolsa, suvni tozalangan holda ko'rish mumkin.

- Piramida ichida sut bir necha kun buzilmaydi va buzilmasdan qattiq holiga keladi.

- O'simliklar piramida ichida judayam tez o'sadi.

- Piramida ichida qolgan suv, 5 hafta turgandan keyin yuz losyoni sifatida ishlatish mumkin.

- Yaralar, vujudagi kuygan yerlar piramida ichida tez tuzaladi.

- Piramidaning ba'zi xonalarida nima borligi haqida biror bir belgi yo'q, ilmiy izlanuvchilar piramida ichida yo'qolib qoladilar yoki bir joyda aylanib yuradilar, lekin ichki xonalarni ko'rolmaydilar.

- Piramida ichi yozda sovuq, qishda issiq bo'ladi.

Yuqoridagi ma'lumotlardan foydalangan holda dars o'tilsa, albatta o'quvchilarda darsga va fanga bo'lgan qiziqish ortadi. Quyida biz "Qadimgi dunyoning yetti mo'jizasi" haqida ma'lumot keltirganmiz.

Qadimgi dunyoning 7 mo'jizasi

Bugungi kunda sayohatga otlangan istalgan kishi avval internetga nazar tashlaydi. Bu bilan u diqqatga sazovor joylarning reytingini, u haqida boshqa sayyohlarning fikrini, qaerga borishi ma'qulligini bilib oladi. Bugungi kunda «Dunyoning yetti mo'jizasi» deb tanilgan sayyohlik markazlarining ro'yxati ana shu maqsadda tuzilgan.

Bu ro'yxat o'zida miloddan avvalgi 1 va 2-asrga oid inson tasavvuri va topqirligining ajoyib misollarini, mukammal me'morchilik va muhandislik, turli yunon yozuvchilari tomonidan yo'l ko'rsatuvchi sifatida qurilgan mayoqni jamlagan. Lekin siz endigi ta'tilingizda mana shu yo'nalishga qarab safar qilsangiz, hafsalangiz pir bo'ladi. Ulardan faqatgina Misr ehromlari — Giza piramidasi vaqt zarbalariga qarshi turib, bugungi kungacha yetib keldi. Shunday bo'lishiga qaramasdan Budget Direct me'morlik byurosi ushbu ehromlarning 3D suratini ishlab chiqdi, Travel Ask esa ularni omma e'tiboriga taqdim etdi.

Rodosdagi haykal

Qadimgi yunonlarning quyosh xudosi Geliosning bronzadan ishlangan ulkan haykali miloddan avvalgi 280 yilda qurilgan. Afsonaga ko'ra ushbu haykal 32 metr balandlikni tashkil etgan. 56 yildan so'ng zilzila haykalni yakson qilgan.

Miloddan avval 4-asrda Rodos oroliga hujum qilingan. Biroq, erksevar rodosliklarning mardona qahramonliklari tufayli ular hujumchi kiprliklar ustidan g'alab qozongan. Ushbu g'alabadan xotira qoldirish uchun mudofaachilar dunyoda eng katta haykal o'rnatmoqchi bo'lgan. Rodoslik Koloss (yunonlar baland haykalni shunday atashgan) nomi bilan mashhur bo'lgan bu haykal 12 yil davomida qurilgan. Maydonda bronzadan yasalgan o'spirinning qiyofasi qad ko'targan. Bu qadimgi yunonlarning Quyosh xudosi — Geliosning tasviri bo'lib, orol aholisi bu xudoni o'zlarining homiylari deb hisoblagan. Rivoyatlarga qaraganda, Rodos oroli dastlab dengiz ostida bo'lgan, uni yorug'likka Quyosh xudosi Gelios olib chiqqan. Shu sababli Rodos orolini Gelios oroli deb ham ataladi.

Giza piramidasi

19-asrgacha insoniyat Gizadagi piramidadan ham balandroq bino qura olmagan. Ushbu piramida 4000 yildan ortiq vaqt dunyoning eng baland binosi bo'lib qoldi. Miloddan avvalgi 2560 yilda Qadimgi Misr ahli balandligi 147 metr bo'lgan piramidani qurib, Misrning marhum fir'avni Xufuni joyladi. Xufu ehromining har bir tomoni 233 metrga teng, atrofini bir marta aylanib chiqish uchun bir kilometrga yaqin yo'l bosish kerak. Har bir plitaning og'irligi ikki tonnaga yaqin.

Bobil osma bog'lari

Bobil shohi Navoxodonosor tomonidan miloddan avvalgi taxminan 600 yilda barpo etilgan. Bobil osma bog'lari tog'ga ayvon usulida qurilgan. Qadimgi tarixchilarning xabar berishicha, o'sha

paytlarda Bobil buyuk davlat bo'lib, o'zining devorlari, saroy, qasr va dahmalari bilan mashhur bo'lgan. Osma bog'lar ustun qilib yuqoriga ko'tarilgan bir nechta ayvonlardan tashkil topgan. Ularning balandligi 24 metrdan 90 metrgacha yetgan. Daraxtlar va gullar ayvon ustida o'sgan va ular Frot daryosi suvi bilan sug'orilgan.

Bu bog'lar qadimgi Sharqning eng katta va badavlat shahri — Bobilda (hozirgi Iroq davlati hududida) bo'lgan. Samoviy bog'larning yaratilishi rivoyatlarda ayol podsho Semiramida nomi bilan bog'lanadi. Aslida esa ular podsho Navuxodonosor farmoyishi bilan bunyod etilgan.

Iskandariya mayog'i

Mukammallikning namunasi bo'lgan mayoq Misrda miloddan avvalgi IV asrning oxiri III asrning boshlarida Prolemey Ining buyrug'iga ko'ra qurilgan. Binoning balandligi 100 metrdan oshgan va u ko'p yillar davomida dunyoning eng baland binolari reytingida uchinchi o'rinni egallab kelgan. Ammo XII va XVI asr oralig'ida bo'lgan zilzilalar sabab, vayron bo'lgan. Vaqt o'tishi bilan uning o'rnida o'rta asr qal'asi qurilgan.

Galikarnas maqbarasi

Bugungi kunda ko'hna joy sifatida xizmat qiladigan ulkan xonani tasvirlaydigan «maqbara» so'zi aslida shunchaki ism bo'lgan. Bu ism

Karya shohining ismi bo'lib, u uchun ilk marotaba ulkan, juda murakkab qabr qurilgan. 45 metrli nufuzli maqbara hozirgi Bodrum hududida joylashgan bo'lib, miloddan avvalgi 350 yilda qurilgan. Misr, yunon va likiya haykaltaroshligi bilan bezatilgan hashamatli oq marmar janoza yodgorligi XIII asrda yuz bergan bir necha zilzilalar qurboni bo'ldi.

Zevs haykali

Noyob yog'ochlardan, tilladan, fil suyagi va qimmatbaho toshlardan ishlangan mahobatli 13 metrli Zevs haykali Olimp tog'ida miloddan avvalgi 430 yilda qurilgan. Ammo u uzoq vaqt insonlarni

hayratga sololmadi. 425 yilda bo'lgan yong'inda haykal vayron bo'lgan.

Efesdagi Artemida ibodatxonasi

Kichik Osiyoda joylashgan bu ibodatxona miloddan avvalgi 356 yilda qurilgan. Artemida qadimgi Rimda Diana nomi bilan mashhur bo'lib, ov ilohasi bo'lgan. Ushbu iloha sharafiga Efesda (hozirda Turkiyada) miloddan avvalgi VI asrda ibodatxona qurilib, yonib ketgandan keyin miloddan avvalgi 356 yilda qayta tiklangan. Arxeologlarning aytishicha, ibodatxona uzunasiga 104 metr, yonmachasiga 50 metrni tashkil etgan. Uning tosh ustunlari esa 18 metrdan baland bo'lgan.

Dunyoning yangi yetti mo'jizasi

2000-yilda boshlangan "Yangi Ming Yillik "proyektlari doirasida boshlangan "Dunyoning yangi 7 mo'jiasi" ro'yxatini tuzish 2007-yilda o'z yakuniga yetdi. Deyarli 100 million nafardan ortiq sayyoramiz aholisining telefon va internet orqali bergan ovozlari bilan dunyoning yangi yetti mo'jizasi dunyoning 200 ta eng sara inshootlari orasidan tanlab olindi hamda ushbu ro'yxat Portugaliyaning Lissabon shahridagi "Luz" stadionida 2007-yilning 7-oyi 7-kuni 7-iyulda taqdim etildi. Tadbirda amerikalik kosmonavt Nil Armstrong, futbolchi Krishtianu Ronaldo, YUNESKO ning sobiq bosh direktori Federiko Mayor Saragosa, amerikalik aktrisa Jennifer Lopes va raqqos Xoakin Kortes kabi mashhur insonlar qatnashdilar. Shou translyatsiyasidan tushgan mablag'ning yarmi 2001-yilda vayron etilgan Afg'onistondagi Budda haykalini tiklash uchun sarflanadigan bo'ldi.

Faqat o'z texnik yoki badiiy mukammalligi bilan insonlar hayratiga sabab bo'lgan yaratmalargina yetti mo'jiza turkumiga kiritildi, deyiladi tashkilotchilar bayonotida. Aslida dunyoning yangi yetti mo'jizasi ro'yxatini 2001-yil shveytsariyalik millioner, kinematograf va muzey kuratori Bernard Veber butunjahon ovoz berish yo'li bilan yangilashni taklif etgandi. Shundan so'ng u Syurixda «Dunyoning yangi yetti mo'jizasi» jamg'armasini tuzdi. 2005-yil so'ngida ovoz berish jarayoni boshlandi. Ovoz beruvchilar avvaldan tanlangan 21 ta arxitektura javohiri orasidan eng sara yettitasini

tanlashlari kerak edi. Asosiy talab inshootlar inson mehnati mahsuli bo'lib, u 2000 yilga qadar qurilgan bo'lishi lozim.

Eslatib o'tamiz, sayyoramizning eng sara inshootlarining ilk ro'yxati IV asrda grek yozuvchisi Filon Vizantiyskiy tomonidan tuzilgan. Unga Semiramida (Bobil) osma bog'lari, Olimpiyadagi Zevs haykali, Efesdagi Artemida ibodatxonasi, Galikarnasmavzoleyi, Iskandar mayog'i, Misr ehromlari va Gelios haykali kiritilgan.

"Yangi yetti mo'jiza" nomiga esa Buyuk Xitoy devori, Iordaniyadagi toqqa o'yib ishlangan Petra majmuasi, Braziliyaning Rio-de-Janeyro shahridagi Korkovadu tog'ida joylashgan Isoning ulkan haykali, Perudagi qadimgi inklar shahri Machu-Pikchu, Meksikaning Chichen-Ittsa shahridagi qadimgi mayya piramidasi, Rim Kolizeyi va Hindiston Tojmahali sazovor bo'ldi.

Misr ehromlari bu ro'yxatga kiritilmagan. U tashkilotchilar tomonidan "faxriy mo'jiza" sifatida e'tirof etildi. Ma'lumki, qadimgi mo'jizalardan faqat Misr ehromlarigina saqlanib qolgan. Ular ming yillar davomida tabiat va inson ta'siriga bardosh berib, "Hamma vaqtdan qo'rqadi, lekin vaqt ehromlardan qo'rqadi" degan ta'rifni isbotlab kelmoqda.

Maktablarning 9- sinf geografiya darsligida " Hindiston Respublikasi " mavzusini o'qitishda qo'shimcha adabiyot sifatida Toj-Mahal maqbarasi haqidagi ma'lumotlardan foydalansa bo'ladi. Toj Mahal - Hindistonda qurilgan bo'lib, dunyoning eng buyuk me'moriy obidasi hisoblanadi. Butun dunyodan har yili 5 million odam ushbu arxitektura namunasini tomosha qilish uchun tashrif buyuradi. Sayyohlarni Toj Mahalning nafaqat go'zalligi, balki u bilan bog'liq bo'lgan muhabbat tarixi ham o'ziga jalb qiladi. Toj Mahal maqbarasi Buyuk Boburiylar Saltanatining namoyondalaridan biri Shoh Jahon tomonidan vafot etgan suyukli rafiqasi Mumtoz Mahalga atab barpo qilingan. Mashhur hind shoiri va davlat arbobi Rabindranat Tagor Toj - Mahal haqida " abadiyat yuzidagi ko'z yoshi " deb ta'rif bergan edi. Quyida maqbara haqidagi 10 ta qiziqarli ma'lumot keltiramiz:

1. "Dunyoning Yetti Mo'jizasi" dan biri hisoblangan hamda bir necha asrlardan beri butun jahon ahlini lol qoldirib kelayotgan Lal Qal'adagi Toj Mahal yodgorligi Shoh Jahon davrida qurilgan bo'lib, binoning qurilishida 28 yil Movarounnahr va Xurosonning eng atoqli minglab usta-me'morlari qatnashgan.

2. Toj Mahal yodgorligi Shoh Jahonning suyukli zavjasi Mumtoz Mahal Begim hotirasiga bag'ishlab qurilgan bo'lib, aytishlaricha, hotining o'limi shohga shunchalik qattiq ta'sir qiladiki, juda oz fursat ichida soch soqoli oppoq qorday bo'lib qoladi.

3. Toj Mahal 1632-1653 yillar orasida hozirgi Hindistonning Agra shahrida bino etilgan bo'lib, uning qurilishida 22000 usta hamda 1000 ta fil qatnashgan.

4. Toj Mahalda barcha narsa simmetrik qilib qurilgan. Faqat ikki qabr ikki xil kattalikda qurilgan bo'lib, erkak kishining qabri ayol kishinig qabridan kattaroq.

5. Binoga 28 hil qimmatbaho va turli hil boshqa yarim qimmatbaho toshlar o'rnatilgan edi. Inglizlar Hindistonga bostirib kelgan davrda ushbu qimmatbaho toshlarni talon-taroj qiladilar.

6. Toj Mahal tong saharda pushti, kunduzi sutday oq, tungi oy yorug'ida esa oltinrang bo'lib ko'rinadi.

7. Toj Mahal ustunlari zilzila paytida qabrlar ustiga qulamaydigan qilib qurilgan.

8. Ushbu binoda barcha maqsadlarga mo'ljallangan qurilmalar bo'lib, uning ichidagi hammom alohida o'rinni egallaydi. G'aroyib tomoni shundaki, hammom bitta sham bilan isitilgan. Olimlar bu sirni ochish uchun ko'p yillar mobaynida tahlil o'tkazib, hammom qozonxonasining tepa qismi, atrofi, devorlari simmetrik ravishda bo'lgan yorug'likni o'ziga qabul qilib, uni issiqlik energiyasiga aylantirib beradigan kuchli quvvatga ega bo'lgan oynavand linza moslamalaridan tashkil topganligini, linzalarning joylashtirilishidagi mutanosiblik hatto bir millimetrga ham farq qilmasligini aniqlaganlar. Yorug'rlik to'qqiz karra bo'yicha sinib tushib, geometrik progressiya shaklida to'qqiz marta to'qqiz karra to'qqizga ko'paytirish quvvatiga ega bo'lgan, bitta shamning yorug'ligi natijasida 80-1000 Selsiy issiqlik darajasini bergan. Inglizlar Hindistonni istilo qilgan davrlarda bu sirni ochish maqsadida ushbu oynalarni va g'ishtlarni alohida-alohida ajratib olganlar, natijada qayta joyiga qo'yilganda isitish quvvati yo'qolgan va o'z xoliga qaytmagan.

9. Shoh Jahon daryoning boshqa tarafida qora marmardan yana bir Toj Mahal qurishni rejalashtirgan edi. Lekin, o'g'li bilan boshlangan urush natijasida qurilish ishlari boshlanmay qolib ketadi.

10. Toj Mahal bugungi kunning qiymatida hisoblaganda 100 million AQSH dollariga tushgan.

Shu va shunga o'xshash ma'lumotlardan dars davomida foydalanilsa, shubxasiz o'quvchilarda katta qiziqish uyg'otadi. O'sha darslikning "Italiya Respublikasi " mavzusida " Kolizey" haqidagi ma'lumotlardan, " Xitoy Xalq Respublikasi " mavzusida " Buyuk Xitoy devori " haqidagi ma'lumotlardan, " Braziliya" mavzusida "Najotkor Iso - Masih haykali "haqidagi ma'lumotlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Quyida dunyoning yangi yetti mo'jizasi, deya e'lon qilingan inshootlar haqida to'xtalib o'tamiz.

Buyuk Xitoy devori

U xitoychada "Vanli chongchang" deya nomlanib, "10 ming li uzunlikdagi devor" ma'nosini anglatadi.

Buyuk Xitoy devori qadimiy me'morchilikning eng mashhur yodgorligi hisoblanadi. Xitoyning shimoliga 8000 km dan ortiq masofaga cho'zilib, devor Yer yuzidagi tarixning ajralmas qismiga aylangan. O'nlab yillar davomida ushbu tuzilmani qurishda yuz minglab ishchilar ishlaganlar. Endi biz uzun toshli ilonga hayrat bilan nazar solishimiz mumkin, va u atrof muhit landshaftiga shunchalik tabiiy ravishda singib borgan.

Buyuk Xitoy devorining boshlanishi Janubiy dengiz sohilida joylashgan bo'lib, aynan o'sha yerda qadimiy Xitoy muhandislari

tomonidan rejalashtirilganidek, tashqi dushmanlarga qarshi mudofaa tuzilishini tugatish mumkin edi.

Shu bilan birga, devor suvga shu tarzda kirib ketadiki, chuqurlik piyodachining yoki otning harakatlanishiga yo'l qo'ymaslik uchun yetarlicha katta bo'lishi kerak edi. Xitoyliklar sharqdan g'arbga cho'zilgan devorlarini ulkan ajdarho bilan taqqoslashni juda yaxshi ko'rishgan. Shu tariqa, devorning eng sharqiy nuqtasi "Ajdar boshi" deb ataladi. Shimoliy mudofaa inshootlarini qurish miloddan avvalgi V asrda boshlangan. Har bir sulola devorning o'z qismini qurardi, bu uni kamida bitta dushmandan himoya qilish imkonini berardi - bu holda dushman sifatida shimolda yashagan Hunnu ko'chmanchi qabilalari qabul qilingan.

Sulolalar almashgan, bir hukmdor boshqasi ustidan g'alaba qozongan va har doim devor qurilishi turli joylarda yangidan boshlangan va har doim ham bir-biriga bog'lanmagan. Ba'zi qismlar ajoyib saqlanib qolgan, ba'zilari esa landshaft orasida unchalik ham farqlanmaydi. Ko'rinib turibdiki, bu birlashgan mudofaa tuzilishini haqli ravishda Buyuk Xitoy devori deb atash mumkin. Lekin biz devor haqida birlik sifatida gapirishga ko'nikkanimizga sabab - mamlakatdagi nizolarga chek qo'yib, uni birlashtirgan birinchi Xitoy imperatori Tzin Shi Huang, va u shimoldagi davlatlardan himoyalagan, ko'pgina alohida bo'limli mudofaa devorlaridan bitta yagona devorni qura olishga muvaffaq bo'lgan (albatta, hatto uning davrida ham devor to'liq birlashtirilmagan edi - aslida bunga qurilish ketayotgan hudud yo'l bermagan). Qaerdadir yangi devor qo'yishga to'g'ri keldi, bugungi kunda bu joylar atrofida sayyohlar yurishni juda yoqtirishadi, qayerdadir hozirgi kunda ahvoli ancha tushkun bo'lgan eski devorning restavratsiyasi bilan chegaralanishdi, qayerdadir esa umuman eski qismlardan foydalanishga qaror qilindi, ulardan hozirda faqatgina tepaliklar qolgan. Bunda devorning ko'pgina qismlari umumiy mudofaa majmuida umuman foydalanilmay qolgan. Devorning barcha bo'laklari umumiy uzunligi 21000 km ni tashkil qiladi.

Albatta, o'tgan yuz yil ichida mamlakat chegaralari ancha o'zgardi, va ilgari Xitoy imperatorlari hokimiyatining ostida turgan joylar endi boshqa davlatlarga tegishlidir. Masalan, Shimoliy Koreyaga. Axir aynan o'sha yerda Buyuk Xitoy devorining haqiqiy boshlanishi joylashgan. Biroq, The Chuchxe g'oyasining izdoshlari noyob qurilish haqida o'ylashmaydi ham va qachonlardir keng (5-8 m) va yuksak (6-7

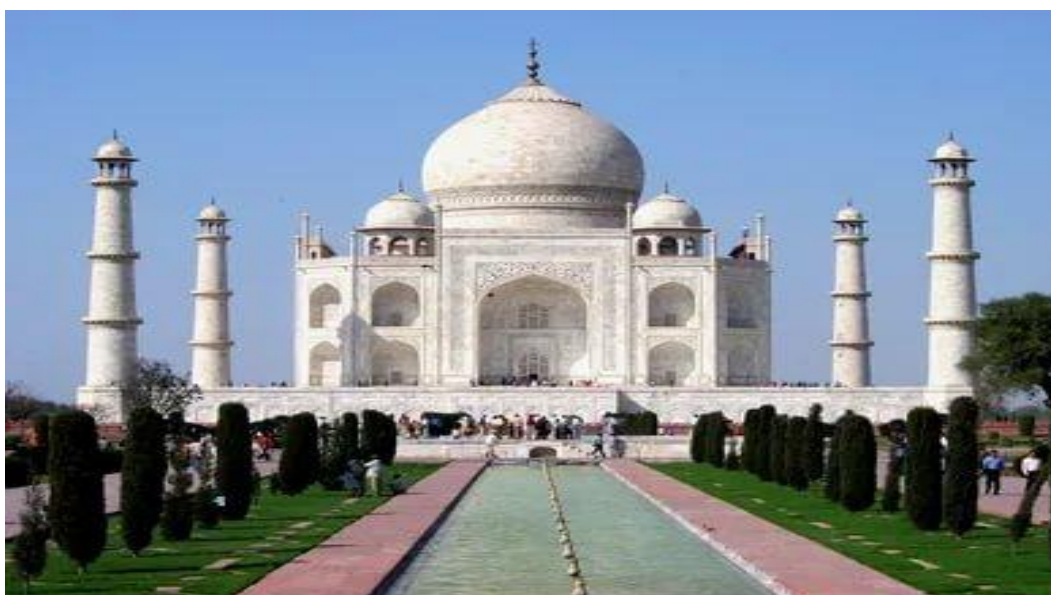
metr) Buyuk Xitoy devoridan faqat xarobalari qolgan xolos. Shimoliy Koreya mafkurasi ularning yerlari qachonlardir begonalarga tegishli bo'lganligi haqidagi fikrni ham tasavvur qila olmaganliklari tufayli, u yerda hech qanday arxeologik tadqiqotlar o'tkazishmaydi. Shuning uchun ma'lumotlar yo'qligi sabab taxmin qilish mumkinki, Buyuk Xitoy Devori hozirgi Pxenyanning shimol tomonlarida boshlangan. Buyuk Xitoy devorining oxiri esa uzoq g'arbgga joylashgan va ehtimol Tzyuzyuan okrugida joylashgan. Aynan o'sha yerda miloddan avvalgi II asrgacha cho'zilgan eng g'arbiy himoya punktlari topilgan. Ular "Nefrit darvozalari" deb nomlangan va bir vaqtning o'zida Xitoy chegarasidagi himoya punkti hisoblangan, va tom ma'noda Buyuk Ipak yo'li tushgan va imperator yerlari orqali o'tishlari uchun savdogarlardan soliq olinishi joyi bo'lgan.

Kolizey

Rim Kolizeyi – qadimiy Rim me'morchiligining ulkan yodgorligi. Aslida ham Kolizey so'zi lotin tilida "ulkan" degan ma'noni anglatadi. U milodimizning 70-80-yillarida imperator Tit tomonidan qurilgan. Ellips shaklidagi inshoot balandligi 57 metr. Unga 50 ming tomoshabin bemalol sig'adi. O'rindiqlar toshdan ishlangan. Imperator o'rindig'i sahna bilan teng bo'lgan (ya'ni 3,5 metr balandlikda). Kolizey sahnasida bayram tantanalari, teatr tomoshalari, gladiatorlar janglari va qurbonliklar o'tkazilgan.

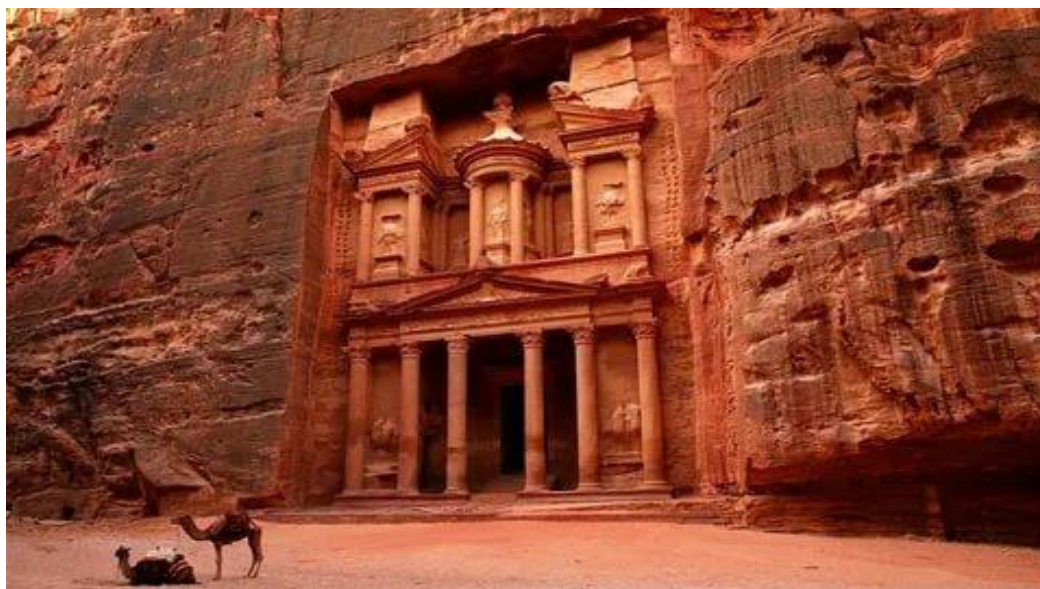
Hindistondagi Toj-Mahal

Temuriylar avlodlari tomonidan Hindiston zaminida bunyod etilgan ushbu me'moriy yodgorlik 1631-52-yillarga mansubdir. U Agra shahri yaqinidagi Jamna daryosi bo'yida Shoh Jahonning Arjumandbonuga bo'lgan muhabbati ramzi o'laroq qad ko'targan. Shoh Jahonning o'zi ham keyinchalik shu yerda dafn etilgan. Inshoot murabba tarxli bo'lib, 3 qavat va 5 gumbazdan iborat. Bino marmar supa ustiga qurilgan, to'rt tomonida balandligi 45 metr bo'lgan minoralar barpo etilgan. Oq marmardan ishlangan devorlarga aqiq, marvarid, sadaf, qahrabo, zumrad, yoqut, fil suyagi kabi qimmatbaho toshlardan qadama naqshlar ishlangan.

Iordaniyadagi Petra majmuasi

U qoyalarni o'yib ishlangan ibodatxonalar, maqbaralar, turar joy binolari, 3 ming kishilik teatr va boshqa binolarning betakror majmuasidir. Eramizdan avvalgi III asr va eramizning I asrida bunyod etilgan. Majmua 3 kv. km. bo'lib, unda 1000 dan ortiq o'yma inshootlar mavjud.

Al-Hazne saroyi – Butrusning asosiy diqqatga sazovor joylaridan biri, Nabatay shohligining shohlaridan birining qabri. Bino katta toshda o'yilgan, oqlangan Gable va ko'tarilgan ustunlarga ega. Bugungi kunga kelib, qurilishchilar o'sha kunlarda bunday tuzilmani – o'rmonsiz (bu erda daraxtlar yo'q) va maxsus jihozlarni yaratishga muvaffaq bo'lgan sir bo'lib qolmoqda.

Iso haykali

Najotkor Masihning haykali Rio-De-Janeyrodagi Korkovado tog'ining tepasida ochiq qo'llar bilan Masihning mashhur haykali. Bu Rio-De-Janeyro va Braziliya ramzi. Najotkor Masihning haykali insoniyatning eng ulug'vor tuzilmalaridan biri deb hisoblanishi

mumkin. Uning kattaligi va go'zalligi, haykalning etagida kuzatuv platformasidan ochilgan panorama bilan birgalikda, u erda bo'lgan har bir kishidan hayratlanarlidir.

Dengiz sathidan 704 metr balandlikda Korkovado tepaligida joylashgan. Haykalning balandligi - 30 metr, yetti metrli poydevorni hisobga olmaganda va uning vazni 1140 tonnani tashkil etadi.

Perudagi qadimgi inklar shahri-Machu-Pikchu

Machu Pikchu so'zi eski pirmaida ma'nosini anglatib, bu shahar "yo'qolgan shahar" nomi bilan ham mashhur. Ushbu shahar XV asrda inklar tomonidan 2430 metr balandlikka qurilgan bo'lib, bu yerda to'g'ri burchakli kvartallar, tor ko'chalar, qo'rg'onlar kabi bir qator inshootlar bo'lgan. Shaharda hayot ispanlar bir ardan keyin bostirib kelganda o'z yakuniga yetgan hamda qir'gindan omon qolganlar shaharni butunlay tashlab ketishga majbur bo'lganlar. 1911-yilgacha bunday shahar mavjudligini mahalliy aholidan boshqa hech kim bilmagan. Hozirda shahar nafaqat Janubiy Amerikadagi, balki dunyodagi eng ko'p turist tashrif buyuradigan obidalardan biri sanaladi.

Mayya ehromi

U Meksikaning Yukatan yarim orolida Chichen-Itza shahrida joylashgan. Zinapoyali ulkan ehrom. Miloddan avvalgi 1 ming yillikda barpo etilgan. U qadimgi madaniyatga ega mayya xalqining nodir merosi.

Biz yuqorida “ Duniyoning qadimgi va yangi yetti mo’jizasi ” haqida qisqacha ma’lumot berishga harakat qildik. Aslida har bir mo’jiza haqida soatlab gapirish mumkin va har bir mo’jiza bo’yica katta – katta ilmiy ishlar qilish mumkin. Maqsadimiz ozgina bo’lsa ham o’qituvchilarimizga uslubiy yordam ko’rsatish edi.

Tanlov tashkilotchisi Bernard Veber “Agar siz biror narsani asrab qolmoqchi bo’lsangiz, uni chindan ham qadrlang ”, deya amalga oshirilayotgan ishni ma’lum ma’noda izohladi va amalga oshirilgan ishlar rivojlantirilishini ma’lum qildi. Veber kelgusi safar – 2008-yil 8-avgustda "Tabiatning yetti mo’jizasi” e’lon qilinishi va ovoz berish jarayoni boshlanishini e’lon qildi.

Ehtimol, tanlov tashkilotchilarining qarori ko’pchilik mamlakatlar, xalqaro tashkilotlarni qoniqtirmagan bo’lishi mumkin. Bu o’rinda siyosiy, diniy, iqtisodiy jihatlar bir-biriga muvofiq kelmasligi aniq. Ammo bu insoniyatning o’z ajdodlari merosini himoya qilishga urinish ramzi sifatida e’tirofga loyiq urinishdir.

Xulosa

Ta'lim samaradorligini oshirish, shaxsning ta'lim markazida bolishi va yoshlarning mustaqil bilim olishlarini ta'minlash uchun ta'lim muassasalariga yaqin tayyorgarlik ko'rgan va o'z sohasida bilimlarni mustahkam egallashdan tashqari, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol usullarni biladigan, ulardan o'quv va tarbiyaviy mashg'ulotlarni tashkil etishda yuqori darajada foydalana oladigan o'qituvchilar kerak.

Bugungi kun o'qituvchisi darsni sifatli o'tishi uchun faqat darslikning o'zi yetarli emas. Buyuk psixolog va faylasuf Dj. D'uyu aytganidek, bilimlarni o'zlashtirish spontan, ya'ni boshqarilmaydigan jarayon bo'lib, bola o'z ehtiyojidan kelib chiqqan holda u yoki bu fanni o'zlashtiradilar. Bolaning ehtiyojini qondirish esa o'qituvchining mahoratiga bog'liq. Agar dars o'tishda amaliy mashg'ulotlardan, geografiya maydonchalaridan (agar bor bo'lsa) va xaritalardan mohirona foydalanilsa, shubhasiz, o'quvchilarda fanga bo'lgan qiziqish ortadi. Darslarning sifatli va qiziqarli o'tishda mavzuga doir qo'shimcha ma'lumotlar, adabiyotlar va OAV ining ham ahamiyati katta. Amaliy ishlar va fanga oid qo'shimcha adabiyotlar o'quvchilarning nazariy bilimlarini amalda tatbiq etishga, materiallarni ongli va puxta o'zlashtirishga, amaliy ahamiyatga ega bo'lgan ko'nikma va malakalarni shakllantirishga imkon beradi va ularda fanga bo'lgan qiziqishlarning ortishiga yordam beradi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, shiddat bilan rivojlanayotgan bizning davrimizda faqatgina bitta darslik bilan o'quvchini qiziqtirib bo'lmaydi. Darsga Internet ma'lumotlaridan, qo'shimcha adabiyotlar va albatta OAV ma'lumotlaridan foydalangan holda kirish kerak. Shundagina o'sib kelayotgan yosh avlodda fanga bo'lgan qiziqish ortib ularda fanga oid kompetensiyalar shakllanadi va eng muhimi mantiqiy fikrlash ko'nikmasi shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 6 apreldagi "Umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi № 187-sonli Qarori.
2. T.G'ulomov., R. Qurboniyozov. 5-sinf " Geografiya". "Yangiyo'l" Poligrafiya servis. 2015 yil.
3. A.Qayumov, I. Saforov., M.Tillaboyeva. 9-sinf "Jahon iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi", "Sharq" 2014 yil.
4. Sh.Sharipov., V.Fedorko., N.Safarova., V.Rafikov. 10-sinf "Geografiya" (Amaliy geografiya). "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" nashriyoti, 2017 yil.
5. Каромиддин Гадоев, Сабоҳат Бердиева " Сайёрамиз мўъжизалари" Ўзбекистон – НМИУ
6. <http://geografiya.uz/>
7. <https://putidorogi-nn.ru/7-chudes-sveta/501-sem-chudes-drevnego-mira>
8. <https://infak.ru/sem-chudes-sveta/>

MUNDARIJA:

Soʻz boshi	3
Darslarning samaradorligini oshirishda qoʻshimcha adabiyotlarning oʻrni va ahamiyati	4
Qadimgi dunyoning 7 moʻjizasi	6
Rodosdagi haykal.....	6
Giza piramidasi	7
Bobil osma bogʻlari.....	8
Iskandariya mayogʻi	9
Galikarnas maqbarasi	10
Zevs haykali	11
Efesdagi Artemida ibodatxonasi	12
Dunyoning yangi yetti moʻjizasi.....	13
Buyuk Xitoy devori.....	16
Kolizey	18
Hindistondagi Toj-Mahal.....	19
Iordaniyadagi Petra majmuasi.....	19
Iso haykali	20
Perudagi qadimgi inklar shahri-Machu-Pikchu	21
Mayya ehromi.....	22
Xulosa	23
Foydalanilgan adabiyotlar:.....	24

SAMYAYEV ANVAR KADIROVICH

**GEOGRAFIYA DARSLARIDA QO'SHIMCHA ADABIYOTLARDAN
FOYDALANISH METODIKASI
("Dunyoning yetti mo'jizasi" misolida)**

Texnik muharrir *Abdullayev F.*

Terishga berildi: 13.01.2021 y.
Bosishga ruxsat berildi: 15.01.2021 y
Ofset bosma qog'ozi. Qog'oz bichimi 60x84 ^{1/16}.
«Cambria» garniturasini. Ofset bosma usuli.
1,75 bosma taboq
Adadi:50nusxa.
Buyurtma № 82/20

Samarqand viloyati xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi bosmaxonasida chop etildi.

Samarqand shahar, Boysunqur ko'chasi 3-uy.

